

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
13

HELSINKI 2001

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2001

Kalle Meurman

Kapina Viipurin pataljoonassa 1887

Venäjällä otettiin asevelvollisuus käyttöön vuonna 1874. Suomessa oli asiaa pohdittu jo vuodesta 1871 alkaen, jolloin sitä selvittämään oli asetettu komissio. Katsottiin, että uudistus olisi kohtuullista panna toimeen myös meillä, kunhan se olisi oikeassa suhteessa maan asukasluvuun ja rahavaroihin. Asiaa ajoi erityisesti Viipurin läänin kuvernööri kenraali Christian Oker-Blom, opettajan poika Sortavalasta.

Päätöksen kypsyttely venyi varsinkin, kun Venäjän sotaministeri katsoi, että näin muodostuisi valtakunnan rajojen sisälle erillinen keisarikunnalle vieras sotavoima. Kaikesta huolimatta hallitsija allekirjoitti manifestin ja Suomen oma asevelvollisuuslaki tuli voimaan vuoden 1881 alusta. Näin maamme autonomia Aleksanteri II hallituskautena tältäkin osin vahvistui.

Olemassaolevan värvätyn joukko-osaston, Kaartinpataljoonan, lisäksi perustettiin kahdeksan tarkk'ampujapataljoonaa, yksi kunkin läänin pääkaupunkiin. Kun myöhemmin vielä Lappeenrantaan perustettiin rakuunarykmentti, tuli vakinaisen rauhanaikaisen sotaväen vahvuudeksi noin 5600 miestä.

Kutsunnoissa hyväksytyistä valittiin miehet vakinaiseen väkeen arvannostolla. Toiset joutuivat reservikomppanioihin, joita kutakin tarkk'ampujapataljoonaa kohden perustettiin neljä. Palvelusaika vakituisessa väessä oli kolme vuotta, reservissä viisi.

Sotaväelle rakennettiin nopeassa tahdissa kasarmit aivan uutta, ns. parakkijärjestelmää soveltaen. Rakennukset tehtiin puusta ja ne olivat yksikerroksisia. Kukin komppania sai oman kasarminsa. Näin katsottiin voitavan paremmin ylläpitää viihtyisyyttä ja torjua kulkutauteja, kuin monikerroksisissa suurissa kivikasarmeissa. Tarvittavat muut tilat, esikunnat, tallit, huolto- ja varastotilat, verstaat ja pajat, upseeriston ja aliupseeriston asunnot rakennettiin myös puusta. Sairaala toimi niinikään omassa puutalossaan. Kasarmialueet rakennettiin väljiksi. Harjoitus- ja pallokenttineen, istutuksineen, ja keilaratoineen niistä tuli miltei puutarhakaupunkimaisia alueita. Nämä ”Vanhan väen” varuskuntakampukset ovat vielä ainakin osittain säilyneet monissa kaupungeissa (esim. Kuopio, Mikkeli, Oulu, Vaasa).

Viipurissa saatiin tarkoitusta varten sopiva alue Papulasta sillalle vievän tien itäpuolelta Papulanlahden etelärannalta, missä olivat olleet Philipaeuksen puutarhat ja Behmin saksankielinen koulu. Kasarmit valmistuivat vuosina 1881–1884 lääninarkkitehti von Karmin valvonnassa. Eräänlaisia tyyppiirustuksia lienee ollut käytössä, sillä varsin

samanlaisilta nämä puukasarmit näyttivät muissakin kaupungeissa. Tämä myöhemmin Karjalan kaartin käytössä ollut kasarmialue tuhoutui sodissa täysin.

Koulutus tarkk'ampujapataljoonissa oli tehokasta ja kovaa. Kuri oli tiukka. Erityisesti ampumataitoon kiinnitettiin huomiota. Vuonna 1894 Viipurin pataljoona oli ammunnessa paras kaikista Suomen ja keisarikunnankin pataljoonista.

Kapina

Maaliskuun 22 päivänä 1887 julkaisi Viipurissa ilmestyvä sanomalehti Östra Finland pienen uutisen, jossa kerrottiin, että suurehko määrä asevelvollisia sotilaita oli yrittänyt karata ("försökit sig på rymmarstat"), mutta heidät oli saatu palautetuksi kasarmille. Mitään kantaa asiaan lehti ei vielä osannut ottaa, mutta muutamaa päivää myöhemmin ilmoitettiin, että sota-oikeus tulotaisiin kutsumaan koolle asiaa käsittelemään.

Huhtikuun kolmantenatoista sota-oikeus kokoontui. Sen puheenjohtajaksi määrättiin everstiluutnantti Ludvig Londén, jäseniksi kapteeni Hirn sekä luutnantit Wärnhjelm ja Kock. Pataljoonan auditöörinä eli sotatuomarina toimi hovioikeuden kanslisti G. Sjöström. Aktoriksi eli syyttäjäksi määrättiin kapteeni Magnus von Hertzen. Pataljoonan komentajana oli vielä tuolloin eversti Reinhold William Mallén, joka oli naimisissa viipurilaisen kauppiaan tytären Olga Hassen kanssa. Mallén oli ollut virassaan pataljoonan perustamisesta alkaen ja jäi samana vuonna eläkkeelle kenraalimajuriksi ylennettynä.

Puolustusasianajajaksi ilmoittautui 35-vuotias varatuomari, lakitieteen kandidaatti Lauri Kivekäs Helsingistä. Kivekäs oli tullut tunnetuksi palavasieluisena ylioppilaspoliitikkona, joka valtiopäiväedustajana ajoi äänioikeusreformia ja suomen kielen aseman vahvistamista. Hän oli kuuluisa etevästä puhetaidostaan, ja oli naimisissa näyttelijätär Ida Aalbergin kanssa. Kivekästä jouduttiin odottamaan ja oikeudenistuntoa siksi lykkäämään. Kun juttua sitten ruvettiin käsittelemään se tapahtui suomen kielellä, koska miehistö ei sotaväen virkakieltä, ruotsia osannut. Suomihan oli pataljoonien opetuskieli, komentokieli oli venäjä.

Huhtikuun 15 päivänä Östra Finland käsitteli asiaa ensimmäisen kerran pääkirjoituspalstallaan otsikolla Myterimålet (Kapinajuttu). Pari päivää myöhemmin siitä kertoi helsinkiläinen Uusi Suometar. Asioiden kulku rupesi selviämään. Mistä siis oli kysymys?

Ilmeni, että sunnuntaina maaliskuun 20 päivänä kaksi jefreitteriä (korpraalia) ja yhteensä 40 tarkk'ampujaa oli omin luvun pienissä ryhmissä poistunut kasarmilta hakemaan sotilaselämään vaihtelua. Ainakin osa oli ensin mennyt Ristimäkeen, mistä ei tilaisuutta tanssimiseen kuitenkaan tarjoutunut. Lopuksi miehet olivat päätyneet Säiniölle. Kaikki olivat kuitenkin eri aikoina palanneet takaisin kasarmille viimeisetkin junalla seuraavana päivänä kello 11 mennessä.

Kaikki "karkulaiset" olivat pataljoonan toisesta komppaniasta ja samasta platoonasta (joukkueesta). Komppanian päällikkönä oli 33-vuotias kapteeni Karl Julius Fraser, Haminan kadetti ja Turkin sodassa Gorni Dubnikissa ruhjevamman saanut upseeri.

Kapinaan johtaneet syyt

Kaikki miehet pidätettiin ja heitä kuulusteltiin perusteellisesti myös sota-oikeuden istunnoissa, jotka jatkuivat aina toukokuulle saakka. Kuulusteltaviksi joutuivat myös säiniöläinen majatalon pitäjä Simon Björn, jonka kievarissa osa miehistä oli yöpynyt ja hänen kaksi palvelijaansa Anna Kavela ja Maria Styr.

Oikeus pyrki erityisesti selvittämään oliko teko etukäteen ja yhteisesti suunniteltu ja oliko sillä johtajia, kuten kapinoilla tapaa olla. Tämän jokainen kielsi. Mitään yhteistä päätöstä ei ollut. Tavallinen ja toistuva kertomus oli, että mies oli tavannut kasarmilla muutamia tovereita, jotka olivat lähdössä etsimään tanssipaikkoja ja oli liittynyt seuraan. Alueelta oli poistuttu pienissä ryhmissä, eikä yhteistä matkanpäättä tai kokoontumispaikkaa näyttänyt olleen etukäteen tiedossa.

Syyt alkoivat vähitellen paljastua puolustusasianajaja Kivekkään tarmokkaan toiminnan ansiosta. Kapteeni Fraserin käsitykset sotilaskoulutuksesta ja -kurista näyttävät olleen varsin omalaatuiset. Simputus kuului hänen kasvatusmenetelmiinsä ja oli jo pidemmän aikaa kohdistunut kyseiseen plutoonaan. Lausunnot, jotka Kivekäs sai kiskotuksi syytetyistä alkoivat tulla yhä yhdenmukaisemmiksi. Komppanianpäällikön kielenkäyttö joukon edessä oli ollut loukkaavaa. Hän oli nimittänyt miehiä roistoiksi, mustalaisiksi ja kerjäläisiksi, jopa saatanan sioiksi. Komppanian nuoremman upseerin, luutnantti Lampénin sanottiin huutaneen: ”Tapan, nylene, syön ja teen teistä ryyniä”. Erikoisen tyytymätön Fraser näyttää olleen sotilaitten pukeutumiseen. Vaatteet olivat likaisia ja repaleisia eivätkä miehet käskyistä huolimatta olleet välittäneet niitä korjata.

Kivekäs vaati univormuja oikeuteen nähtäväksi ja joutui kiivaaseen väittelyyn oikeuden puheenjohtajan kanssa. Vaateparsia lopulta tuotiin ja ne havaittiin täysin repaleisiksi, läpikuluneiksi. Sinellit olivat likaisia ja paikattuja. Mutta pahempaakin saatiin kuulla. Päälliköllä oli tapana pitää yöllisiä ”santsiharjoituksia”, jolloin hän saattoi lyödä miestä kepillä päähän ellei tämä heti herännyt ja pompannut pystyyn. ”Harjoitus” saattoi kestää tunnin. Kerran oli herätyksiä ollut viitenä yönä peräkkäin. Erään kerran oli miesten käytävällä pidettyä sulkeisharjoitusta varten liimattava paperista laput silmille, kuin hevosilla.

Noihin aikoihin hylkäysprosentti kutsunnoissa oli suuri. Riisitauti oli vielä yleistä, mutta palvelukseen jouduttiin epäilemättä hyväksymään enemmän tai vähemmän länkisäärisiäkin. Fraserin mielestä sotilaan piti asennossa seistä polvet yhdessä ja ellei tämä onnistunut, hän käytti omalaatuista ”parannusmenetelmää”: polvet sidottiin yhteen. Näin oli useamman kerran ”hoidettu” mm. tarkk’ampujat Hietanen ja Inkinen. Joku oli yöksi sidottu sänkyyn. Erästä miestä oli aliupseeri käskystä pahoinpidellyt.

Suurinta närää aiheuttivat lomakiellot, jotka yksittäisestäkkin rikkomuksesta määrättiin koko komppanialle ja lopulta olivat ratkaisevana syynä ”kapinaan”. Oikeudessa kysyttiinkin oliko 2. komppania muodostunut pataljoonassa jonkinlaiseksi kuri-komppaniaksi, joihin muista komppanioista jukuripäitä siirrettiin. Sellaista lieneekin jossain määrin tapahtunut.

Fraser joutui puolustamaan itseään vetoamalla sotilaskuriin ja kasvatustehtäväänsä. Hovioikeuden kanslisti, varatuomari A. Andelin ilmoittautui hänen lainopilliseksi avustajakseen, jollaista hän nyt tarvitsikin tarkk’ampuja Wasiljeffin nostettua syytteen häntä vastaan.

Kun asiassa näin paljon oli tullut esille, saapui sotaväen päällikkö, kenraali Ramsay Viipuriin ja hajotti toisen komppanian. Se koottiin vähitellen uudestaan ja väliaikaiseksi päälliköksi määrättiin luutnantti Bäckman.

Jutun päätös

Sotaoikeus Viipurissa kokoontui kevään mittaan parikymmentä kertaa ja alisti jutun sitten Ylisotaoikeuden päätettäväksi. Syytetyt lähetettiin takaisin arestiin ja siirrettiin kesäkuun alussa Viipurin linnaan sotilasvankilaan. Toukokuun 17 päivänä juttu oli Viipurissa esillä viimeisen kerran. Ylisotaoikeus käsitteli asiaa useita kertoja kevään ja

kesän kuluessa yliauditööri Cajanuksen toimiessa syyttäjänä. Helsinkiläinen Nya Pressen tiedotti päätöksestä elokuun 23 päivänä. Oikeus katsoi, että reservisignalisti Karhu, jefreitterit Hilska, Mälkki ja Livonen ynnä 26 tarkk'ampujaa sen johdosta, että kapteeni Fraser oli sunnuntaina 20.3.87 hylännyt iltalomahakemukset ja samalla kieltänyt koko komppanialta kaikki lomat, olivat sopineet keskenään (öfveränskommit) luvatta poistumisesta kasarmilta ja palveluspaikkakunnalta, mikä teko Suomen sotaväen rikoslain mukaan (– se oli uusittuna astunut voimaan vuoden alussa –) oli rangaistava kapinana. Sen mukaisesti tuomittiin syytetyt eri pituisiin vankeusrangaistuksiin. Karhu sekä neljä muuta olivat palvelleet alle vuoden, mikä katsottiin lieventäväksi asianhaaraksi, ja he saivat 6 kuukauden vankilatuomion. Yli vuoden palvelleet tuomittiin 10 kuukaudeksi. Lisäksi kaikki saivat 10–20 päivän arestia luvattomasta poistumisesta ja jefreitterit menettivät sotilasarvonsa.

Komppanian päällikkö Fraser katsottiin syyllistyneen miesten väkivaltaiseen käsittelyyn. Kun tarkk'ampuja Kemppi kerran oli myöhästynyt puoli tuntia, oli koko plutoona saanut 2 viikon lomakiellon. Tätä ei oltu merkitty päiväkirjaan, ei myöskään Inkisen arestia edellisenä vuonna. Muilta osin syytteet Fraseria vastaan hylättiin. Hän sai 30 päivää arestia päävartiossa ja muistutuksen päiväkäskyyn. Missä määrin juttu vaikutti hänen uraansa, on vaikea arvioida. Hän palveli kuitenkin vielä vuonna 1893 kapteenin arvoisena jälleen toisen komppanien päällikkönä. Vuonna 1895 hän sai siirron Oulun pataljoonaan ja eron everstiluutnanttina seuraavana vuonna. Mainittakoon, että kaartinupseerit ylennettiin kapteenista everstiluutnantiksi. Majurin arvoa ei ollut.

Mitä mieltä asiasta oltiin?

Kuutena päivänä viikossa ilmestytävä Östra Finland seurasi jutun käsittelyä tiiviisti, touko – huhtikuussa miltei päivittäin. Toukokuun viidentenä sitä selostettiin kolmella palstalla etusivulla. Lehti julkaisi siitä parikin pääkirjoitusta, kommentoimatta kuitenkaan asiaa erityisemmin, mutta lähetti sitten reportterinsa Papulaan, jonka seurauksena kasarmioloja siellä selostettiin kahdessa artikkelissa.

Näissä voinee rivien välistä uumoilla tietynlaista kannanottoa Fraserin puolesta. Kirjoittaja antaa varsin myönteisen, jopa kehuvaan kuvan olosuhteista. Hän kertoo miehistölle tarjolla olevista vapaa-ajan viettomahdollisuuksista. He pelasivat krockettia, keilasivat ja keinuivat. Kasarmialueella järjestettiin teatterinäytöksiä. Pataljoonalla oli oma soittokunta.

Myöskin majoitusoloja kehuaan. Tuvat olivat valoisia ja avaria. Kussakin oli 12 kaksikerroksista rautasänkyä, jokaisessa huopa ja kaksi lakanaa. Ruoka oli runsasta ja maittavaa, ruokasalin lattia asvaltilla päällystetty, helposti puhtaana pidettävä. Pataljoonan päiväjärjestys ja -ohjelma kerrotaan. Säännölliset lääkärintarkastukset olivat pakollisia.

Juttua selostettiin myös pääkaupungin päivälehdessä. Uusi Suometar julkaisi siitä kymmenkunta uutista. Nya Pressen selosti tarkasti Ylisotaoikeuden päätöksen ja luetteli syytettyjen nimet. Keitä nämä sotamiehet olivat? Nimistä päätellen enimmäkseen Etelä-Karjalan ja Viipurin ympäristön maalaiskylien poikia, jotka arpa oli valinnut asevelvollisuuden suorittajiksi vakinaisessa väessä.

Tohtori Wahlbergin artikkeli

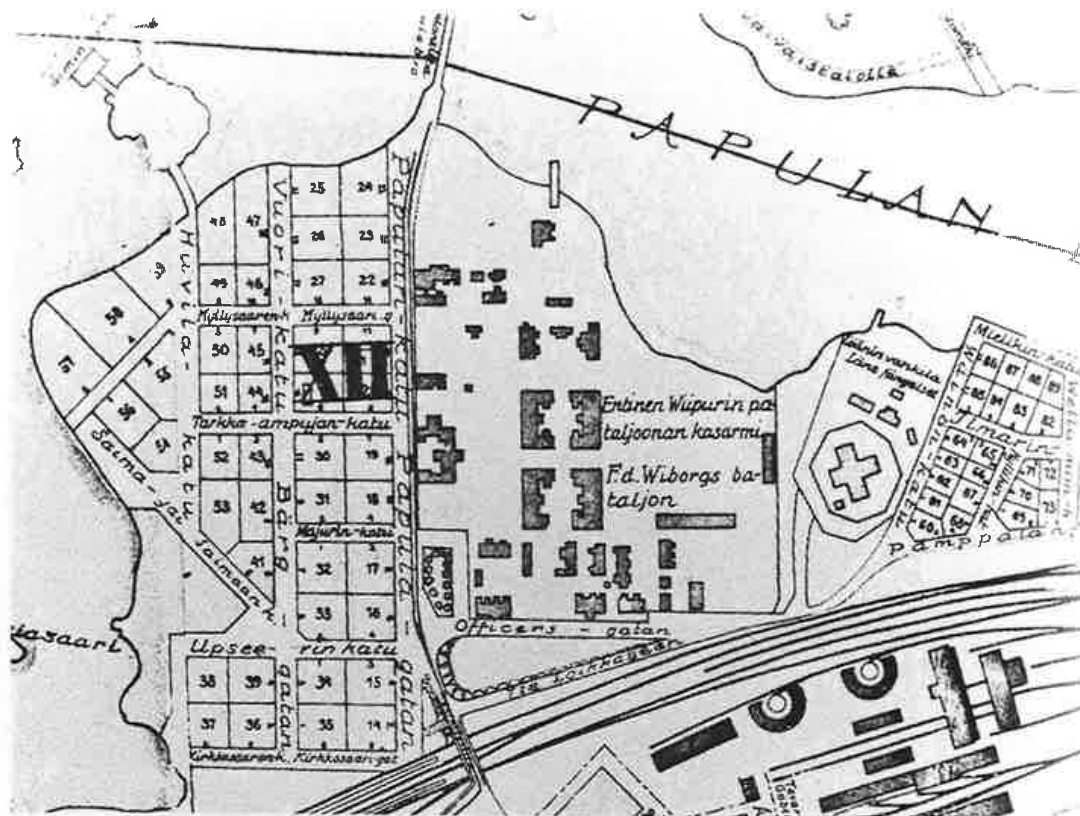
Suomen Kaartin ylilääkäri tohtori C.F. Wahlberg oli ollut mukana Turkin sodassa ja hänestä tuli myöhemmin sotaväen ylilääkäri. Hän oli syntynyt Sisä-Venäjällä, Volgan varrella. Isä oli suomalainen pappi, äiti saksalaisen papin tytär. Koulunsa ja opintonsa

hän oli suorittanut Helsingissä. Hän oli voimakkaasti sitoutunut uuteen kansalliseen sotaväkeen ja perustanut sotilasaikakauslehden Finsk Militär Tidskriften. Siinä hän julkaisi jutun vielä ollessa kesken laajahkon artikkelin, missä hän tarkasteli tilanteeseen johtaneita syitä periaatteelliseltakin kannalta.

Wahlberg omasi vankan kristillis-siveellisen elämäkatsomuksen ja idealistisen näkemyksen oman sotaväen mahdollisuuksista kansanvalistuksen orastavalla saralla. Hän oli syvästi pettynyt tapahtuneeseen ja siihen kolhuun, jonka armeijan maine oli saanut. Hän löysi syitä niin syissä kuin sepissäkin. Kun tyhjästä oli luotu uudet ja perinteitä vailla olevat joukot, oli pitänyt tyytyä siihen päällystöainekseen, jota oli saatavissa. Upseeristo oli tosin suomalaista, pääosin Haminan kadetteja, mutta useimmiten vuosia Venäjällä palvelleita ja heidän suomenkielentaitonsa oli usein varsin vajavaista. He eivät tajunneet eroa kansanluonteessa, eivät sitä, ettei suomalaista sotilasta voinut kohdella samalla tavoin kuin venäläistä, joka oli taipuvainen ja nöyrä. Suomalaista uppiniskaista jukuripäätä oli lähestyttävä eri tavoin. Wahlberg tunsu "pappenheimiläisensä" Balkanin nuotiotulilta.

Uusi päällistö ja alipäällistö oli myös tasoltaan epäyhtenäistä. Aina ei oltu selvillä siitä, mikä lain ja moraalien mukaan oli sallittua, mikä ei. Kieroutunut kasvatuksellinen näkemys, raaka kohtelu ja sopimaton kielenkäyttö olivat valitettavasti paikoin saaneet jalansijaa, eikä ylempi päällistö aina nähnyt aiheelliseksi puuttua asiaan. Kouluttajilla saattoi olla, kuten Wahlberg asian ilmaisi, valkoisten hansikkaitten sisällä likaiset kädet.

Sotilaskuriin liittyvät kiistakysymykset oli opeteltava ratkaisemaan kasarmien sisäpuolelle, ei sota-alueella.

Vuosina 1881–84 rakennettu Papulan kasarmialue (Viipurin kaupungia historia IV:1, Lappeenranta 1981)

Voinee olettaa, että Wahlbergin viesti meni perille. Finsk Militär Tidskrift oli hyvin toimitettu ja tietorikas aikakauskirja. Se toimi kansallisen sotaväkemme ja sen päällystön oivallisena ja tarpeellisena oppikirjana.

Sanomalehdet:

Nya Pressen 1887
Uusi Suometar 1887
Östra Finland 1887

Painetut lähteet:

Finska Kadettkåren 1812–1887, Fredrikshamn 1890.
Juva EW. Suomen Kansan Aikakirjat VIII, Otava 1935.
Kuosa M. ”Kotipalveluksesta” suomalaisissa tarkka-ampuja pataljoonissa. Sotilasaikakauslehti 1957.
Lappalainen J., Selén K. Tre rikens garnisoner. PROBUS, Stockholm, 1997.
Meurman Otto-I. Viipurin Arkkitehdit. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 2. 1977.
Rauhala KW. Suomen Senaatti, Jälkimmäinen osa, OTAVA 1921.
Ruuth JW., Kuujo E. Viipurin Kaupungin Historia, osa IV: II. Etelä-Saimaan Kustannus Oy 1981.
Screen J. Suomen Sotaväki 1881–1901. Sotahistoriallinen Aikakauskirja 1995.
Wahlberg CF: General Ch. T. Oker-Blom. Nekrolog. Finsk Militär Tidskrift 1900.
Wahlberg CF. Militära Missförhållanden. Finsk Militär Tidskrift 1887.
Wiipurin Läänin Kalenteri 1893. Näköispainos, KARISTO 1992.

Painamattomat lähteet:

Kejsr. Öferkrigsdomstolens protokoller, liggare och brefkonsept för år 1887. Sota-arkisto.